

Rob Riemen

‘Een nieuw lied van de aarde voor het barre land’

Feestelijk symposium rond
tijdschrift Nexus nummer 100

Door Bert Koopman

24-09-2026

Cultuur Interview

Het Nexus Instituut presenteert op 3 oktober in Amsterdam de honderdste editie van zijn gelijknamige tijdschrift. Een bijzondere prestatie. Oprichter en directeur Rob Riemen over het springen van ijsschots naar ijsschots en hoe voormalig premiers hem hielpen.

We spreken de gedreven Riemen op een druilerige vrijdagmiddag in zijn huis onder de rook van ‘s-Hertogenbosch. Het gesprek vindt plaats in zijn serene bibliotheek. Op zijn shirt prijkt de tekst: ‘*So many books, so little time*’. Aanleiding voor het gesprek: de honderdste editie van het tijdschrift *Nexus*, met ook deze keer bijdragen van prominente schrijvers, filosofen, wetenschappers en beleidsmakers over cultuurfilosofische onderwerpen.

Riemen, cum laude afgestudeerd als theoloog, is een man met een missie. Zijn ideaal is het levend houden van het Europees humanisme. Hij roept zijn lezers op zich te verdiepen in de wereld van de geest, een wereld die twijfel oproept, ongemakkelijke vragen stelt. De groei en bloei van *Nexus* en het gelijknamige instituut vormden een *uphill fight*. Riemen kreeg daarbij steun van vele prominenten. ‘Het is een wonder dat we nummer honderd hebben gehaald.’

Wat bleek een geschikt thema voor het driedubbel dikke jubileumtijdschrift?

Riemen: ‘We hebben al 99 edities gehad, vele lezingen, conferenties en symposia. Het duurde lang voordat mijn echtgenote, zakelijk directeur Eveline van der Ham, en ik op een passend thema kwamen. Dat gebeurde tijdens lange wandelingen en gedurende etentjes overal ter wereld want we reizen de hele planeet af om auteurs en sprekers te ontmoeten voor het tijdschrift en het instituut. Het werd: “Een nieuw lied van de aarde voor het barre land”.’

Deze titel refereert aan werken van twee culturele iconen: ‘Lied van de aarde’ verwijst naar de symfonische liederencyclus *Das Lied von der Erde* van componist Gustav Mahler. ‘Het barre land’ heeft betrekking op het beroemde modernistische gedicht *The waste land* van T.S. Eliot, waarin de teloorgang van de beschaving en de uitzichtloosheid van het bestaan op vele manieren tot uitdrukking worden gebracht.

‘Founding novel’

Het thema van *Nexus 100* vat volgens Riemen tevens de kern samen van *Der Zauberberg* van de Duitse auteur Thomas Mann, de *founding novel* van het Nexus Instituut. Zoals bekend volgt deze filosofische roman de jonge Hans Castorp, die op bezoek gaat bij zijn neef in een Zwitsers sanatorium en daar uiteindelijk zeven jaar blijft wonen. ‘Het Nexus Instituut is gebouwd op *De toverberg*, namelijk op “*das Problem der Humanität*”, eenvoudig gesteld: wat is de mens en hoe bewaart hij zijn menswaardigheid?’

Riemen: ‘Als hoofdredacteur ben ik bij het samenstellen van *Nexus 100* nog strenger dan gebruikelijk geweest. Ik heb het werk van een beroemdheid zelfs moeten weigeren. Het was gewoon niet goed genoeg. Daarnaast moesten vier auteurs hun bijdragen herschrijven. Het is uiteindelijk een prachtig boek van 476 pagina’s geworden. De inhoud is te raadplegen op onze website. Er zitten heel verrassende auteurs tussen.’

Noem eens enkele interessante essayisten?

‘Ik denk aan Helleniste Andrea Marcolongo met “De overdraagbare tijd” en aan “De zaaier” van kunstenaar Nicola Samori. Daarnaast noem ik het essay “Heroïek van de geest” van de politiek wetenschapper Ivan Vejvoda alsook “In het zicht van de oneindigheid” van dirigent John Warner. Het laatste essay van *Nexus 100* – getiteld “Dichterlijke woorden voor het barre land” – is geschreven door Eveline en in alle subjectiviteit durf ik te zeggen dat het de meest originele bijdrage is in honderd uitgaven van *Nexus*.’

Moeilijke missie

Het gesprek komt op de geschiedenis van het tijdschrift. *Nexus* – 2.300 lezers – werd opgericht in 1991 en op 18 november van dat jaar gepresenteerd in boekhandel Atheneum van Johan Polak, de uitgever, essayist, bibliofoon, vertaler en mecenas. Riemen was 29 en student. Een jaar later overleed Polak plotseling. In 1994 richtte Riemen het Nexus Instituut op, bedoeld om te tijdschrift overeind te houden. Het groeide uit tot een vooraanstaande intellectuele organisatie van wereldfaam.

Voormalig uitgever Polak (1928 – 1992), bevriend met grootheden als George Steiner en Marguerite Yourcenar, was de grote pleitbezorger het tijdschrift *Nexus*. Hij vertelde Riemen over zijn geliefde gedicht van Leopold, *Eén druppel wijn* (Οἶνον ἓνα σταλαγμόν). Een poëem naar een idee van de stoïcijn Chrysippos van Soli die het als leider van de Stoa zijn publiek onderwees: te weten het inzicht dat slechts één druppel wijn de hele oceaan kan kleuren.

Rotsvast vertrouwen

Dit beeld was voor Riemen een te vervullen opdracht. Want hoe klein, hoe even onbeduidend als een druppel wijn *Nexus* toen nog was, dit deed niets af aan het belang van het werk dat Polak en Riemen zich hadden voorgenomen. Riemen: ‘Het is een gedachte, een bemoediging die mij nooit heeft losgelaten. Polak had een rotsvast vertrouwen in de toekomst van het tijdschrift *Nexus*. Gelukkig heb ik mijn belofte, met steun van velen, kunnen inlossen.’

Velen? Riemen refereert aan *On liberty* van John Steward Mill. Daarin adviseert deze negentiende-eeuwse Engelse filosoof en econoom het volgende. Een idee is alleen dan betrouwbaar als geluisterd is naar mensen van allerlei opvatting. *Nexus* moest ruimte bieden aan een diversiteit van internationale intellectuele opvattingen. Antwoord gevend op de enige vraag die van wezenlijke waarde is: wat is de betekenis van ... ? Dát is volgens hem cultuurfilosofie.

Nexus' genesis

De naam van ex-priester Frans Theunissen mag bij de lancering destijds van *Nexus* niet ontbreken. Hij beheerde eind jaren tachtig, begin jaren negentig een klein fonds op de universiteit van Tilburg, bestemd voor culturele en levensbeschouwelijke activiteiten. Riemen werd op hem geattendeerd en niet zonder resultaat. Theunissen was bereid de eerste uitgaven van *Nexus* te ondersteunen. Het was een eerste begin, maar al snel werd duidelijk dat er meer moest gebeuren.

Na de eerste nummers van *Nexus* zag Riemen het tijdschrift niet langer als een doel maar als een vorm waarnaast andere vormen konden bestaan die hetzelfde idee zouden dienen: lezingen, conferenties, *masterclasses* en symposia. Het Nexus Instituut kreeg een bestuur van prominenten met onder anderen Truze Lodder, de jurist en hoogleraar Marc Groenhuijsen en topambtenaar Ad Geelhoed. Klaas Meertens, voormalig firmant van McKinsey en nieuwe eigenaar van het monumentale grachtenpand van Polak, nam het initiatief voor een Raad van Advies, met daarin Victor Halberstadt, Tom de Swaan en anderen.

Riemen: 'Een structureel financieel probleem was echter een bron van constante zorg en spanning. Voor mij is belangrijk dat we bestaanszekerheid konden verwerven dankzij de steun van een steeds groter wordende groep invloedrijke Nederlanders. Ruud Lubbers met zijn doortastende inspanningen achter de schermen geldt als de *pater familias* van het Nexus Instituut. Andere steunpilaren waren Herman Tjeenk Willink, Yvonne van Rooij, Rick van der Ploeg en vele anderen.'

Intussen wist Riemen de groten der aarde naar Nederland te halen. In de eerste jaren waren dat bijvoorbeeld Richard von Weizsäcker, Sonia Gandhi en Elisabeth Mann – Borgese. En in de afgelopen jaren president Emmanuel Macron, *secretary* Antony Blinken en Mike Pence, de 48ste vicepresident van de VS. Wynton Marsalis en Nobelprijs Laureate Sir Angus Deaton, Riemen zocht ze allemaal op om ze eerst persoonlijk te ontmoeten. Zijn geheime wapen: zich terdege voorbereiden, vertrouwen opbouwen en relaties onderhouden.

Internationale conferentiereeks

Een huzarenstukje was de internationale conferentiereeks *Europe. A beautiful idea* in 2004. Het Nexus Instituut bestond tien jaar en Nederland bekleedde het EU-voorzitterschap. Dat laatste gegeven wilde Riemen benutten voor een politiek-filosofische discussie over het Europese beschavingsideaal en de betekenis daarvan voor de Europese identiteit en de Europese politiek. Er vonden werkconferenties plaats in vier Europese steden en in Washington D.C.

De Europese Commissie dekte de begroting en ABN Amro bestuurder Joost Kuiper organiseerde de sponsoring voor de conferentie in Washington D.C. via LaSalle, een dochtervennootschap van ABN Amro in de VS. Het onmogelijke werd mogelijk. Instrumenteel was de toenmalige directeur-generaal Europese Samenwerking Marnix Krop. Voormalig premier Balkenende ontpopte zich als een gedreven ambassadeur van dit ambitieuze project waarin hij zich thuis voelde, zowel als politicus als intellectueel. De conferentiereeks werd een eclatant succes.

Welke vragen uit de conferentiereeks zijn nog steeds actueel en relevant?

Riemen: 'Tijdens de slotconferentie in Rotterdam verwees de dichter Adam Zagajewski in zijn openingslezing naar het essay van Milan Kundera, 'De tragedie van Centraal Europa', met daarin de vraag: 'Waarop is de Europese eenheid eigenlijk gebaseerd? In de Middeleeuwen was dat gemeenschappelijk geloof, maar religie is van het toneel verdwenen. Cultuur als expressie van de hoogste waarden kwam ervoor in de plaats, maar intussen heeft ook cultuur het veld moeten ruimen.'

'Welk rijk van hoogste waarden zal dan in staat zijn Europa te verenigen? Technische prestaties? De markt? De massamedia? Zal de grote dichter worden vervangen door de grote journalist? Of door de politiek? Maar welke politiek dan, die van links of van rechts? Bestaat er nog steeds een waarneembaar gemeenschappelijk ideaal dat uitstijgt boven het manicheïsme van links en rechts dat even stompzinig als onoverkomelijk is?'

‘Zal dit het principe van tolerantie zijn, respect voor de ideeën en overtuigingen van anderen? Maar zal deze tolerantie niet hol en zinloos blijken als ze niet langer een rijke creativiteit of sterke verzameling ideeën beschermt? Het slotdocument was een wegwijzer naar het hervinden van de Europese identiteit. En document dat voor uitvoering nog steeds wacht op de politieke moed en het staatsmanschap die daartoe vereist zijn.’

Hoe ziet u, terugblikkend, de rol van filantropie bij de groei en bloei van Nexus?

‘Het codewoord achter onze fundraisingscampagnes was *compelle subsidiare* (‘Dwing hen om hulp te verlenen’ – Red.), als een knipoog naar het *compelle intrare*, een tekst uit een verhaal in het Lucas Evangelie. Maar hoe hadden we kunnen verwachten dat al wat rijk en machtig is, geïnteresseerd zou kunnen zijn in iets wat Europees, intellectueel, internationaal, humanistisch en cultureel zou zijn? Dat een tijdschrift dat niet links of rechts zou zijn, niet religieus of antireligieus, essayistisch en niet wetenschappelijk, intellectueel onafhankelijk steun zou krijgen in een verzuilde, gepolitiseerde en verbureaucratiseerde wereld? Ach, we waren in dat opzicht zo naïef.’

Uit de casus Nexus wordt duidelijk dat lange termijn financiering voor initiatieven die er werkelijk toe doen een zeer fragiele aangelegenheid is, *to put it mildly*. Financiering rondkrijgen met filantropisch geld is een arbeidsintensieve en hoogst onzekere bezigheid die ook nog eens afleidt van de missie. Het is sisyphusarbeid. Bij Nexus ontstond, nadat subsidies wegvielen, een mix van inkomsten afkomstig van leden, *funders* en anonieme mecenasen.

Wat brengt de toekomst?

‘Elke uitgave van *Nexus*, maar ook onze lezingen, conferenties en masterclasses zijn en blijven een variatie op hetzelfde thema: hoe kunnen we de traditie van het Europees humanisme als voornaamste pijler van de Europees beschavingsideaal, dat de waardigheid en vrijheid van ieder individu waarborgt, laten voortbestaan? We dragen bij aan de grammatica van een nog niet verdwenen, maar wel ongesproken taal. De betekenis van wat de Europese geest te zeggen heeft, zal alleen weer worden begrepen – zijn taal weer door ons gesproken – indien zijn ‘grammatica’ – bestaande uit deugden, waarden en de kennis van een cultureel erfgoed – weer wordt gekend.

Tot slot

Riemen eindigt het interview met een citaat uit *Herinneringen van Hadrianus* van de Belgisch-Franse schrijfster Marguerite Yourcenar: ‘Iedere mens die min of meer mag profiteren van het cultureel erfgoed, leek me de plicht te hebben het door te geven aan de mensheid.’ Dit citaat werd als motto gekozen van het Nexus Instituut omdat het de *raison d’être* ervan volgens Riemen zo treffend verwoord.

De Am
komt o

tituut,

Feest in DeLaMar

Nexus presenteert op 3 oktober een jubileumlezing van Leon Wieseltier, al 25 jaar betrokken bij Nexus. Hij mag volgens Riemen gelden als Amerika's meest vooraanstaande publieke intellectueel. Wieseltier was enkele decennia *literary editor* van het invloedrijke Amerikaanse tijdschrift over politiek en cultuur *The New Republic*. Zijn lezing is getiteld: 'The audacity of liberalism or did liberalism ask too much?' Vervolgens zal het Busch Trio, aangevuld met altviolist Serguei Milstein onder meer Mahlers *Pianokwartet in a ten* gehore brengen.

Over Rob Riemen

Voor Rob Riemen (1962) is tijdschriften redigeren een vertrouwde bezigheid. Als adolescent richtte hij de schoolkrant *Sfinx* op. Op de theologische faculteit begon hij, samen met een studievriend, het tijdschrift *Kohélet* (Hebreeuws voor het bijbelboek Prediker – Red.). Voor dit blad interviewde hij onder anderen Marga Klompé, Harry Mulish, Edward Schillebeeckx en Joop den Uyl. Voor een interview eertijds met Lubbers in het Torentje kreeg hij anderhalf uur (!) de tijd.

Als theoloog is Riemen afgestudeerd in de christelijke dogmatiek. Hij is bedenker en initiator van de ideeën en activiteiten van het Nexus Instituut. En daarnaast schrijver van een serie boeken die zijn vertaald in 24 talen en verspreid in vele landen: *Adel van de geest. Een vergeten ideaal* (2009), *De eeuwige terugkeer van het fascisme* (2010), *De universiteit van het leven* (2013). *To fight against this age* (2018), *Mens worden is een kunst* (2023) en *Het woord dat de dood verslaat. Verhalen over ware grootheid* (2025).

Agenda

- 25 oktober Rotterdam: Nexus-lezing door de vernieuwende Duitse filmmaker Wim Wenders, ‘The future of kindness’
- 21 november Amsterdam: Nexus-conferentie 2026, ‘*What can cure a civilization in crisis*’

<https://nexus-instituut.nl/>

Over de auteurs

Bert Koopman is hoofdredacteur van het journalistieke platform Wereld van Filantropie (online, print, events)

Abonneer je op ons gratis Journaal:

E-mail adres

Schrijf je in